

Fodor Péter

Megújuló könyvtár

Öröm és megtiszteltetés számunkra, hogy a magyar könyvtárosok VI. világtalálkozójának résztvevőit Magyarország legnagyobb közkönyvtárában láthatjuk vendégül. Engedjék meg, hogy átadjam Budapest Főváros Önkormányzatának üdvözlétét, amelyben eredményes tanácskozást, kellemes ittlétet kívánok a világ különböző országaiból ideérkezett magyar könyvtárosoknak.

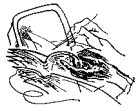
A centenáriumát ebben az évben ünneplő fővárosi könyvtár meghatározó intézménye a város kulturális életének, az ország könyvtári rendszerének, és nemzetközi ismertsége is egyre nő.

A mai előadásban azokat a jelentős fordulópontokat emelem ki, amelyeknek következtében kialakult az a könyvtári rendszer és modell, amely ma Budapest nyilvános könyvtári hálózatát jelenti.

Előzmények

A könyvtár történetét, annak egyes részleteit többen, többször megírták és feldolgozták. Nehéz olyan alapítási dátumot találni, amelyet a könyvtártörténészek, kutatók egyöntetűen elfogadnak. Ez így természetes, hiszen nem egyik napról a másikra állt össze a székesfőváros nyilvános könyvtári gyűjteménye. Feltehető a kérdés, hogy akkor miért most tartjuk a centenáriumi megemlékezést?

Ennek az a magyarázata, hogy az elődök azt a dátumot tekintik az indulás időpontjának, amikor Budapest város vezetése önálló épületet biztosított a városi nyilvános könyvtárnak a gróf Károlyi utcában egy régi iskolaépületben. Ez az épület ma már nem áll, helyette több emeletes lakóház épült. Ha valamilyen előzményt, ha mindenkinek a nevét itt és ez alkalommal is megemlé-

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

nénk, akkor egy izgalmas, adatokban gazdag történetet ismernének meg. Azt hiszem, nekem most az a feladatom, hogy az előzmények közül csak a legfontosabb fordulópontokat és neveket említsem. Annál is inkább, mert Katsányi Sándor nyugállományú főosztályvezető írja a könyvtár történetét. Az első kötetet, amely a kezdetektől 1944-ig követi nyomon a bibliotéka múltját, ez év végén jelentetjük meg. A következő kötetben a szerző 1945-től napjainkig követi az eseményeket. A történeti munkát adattár egészíti ki, amely többek között feldolgozza a száz év statisztikáját, bibliográfiát közöl a könyvtár kiadványairól és könyvtárról megjelent írásokból.

1853-ban, a halála előtt Frank Ignác gyűjteményét a városra hagyta. De már ekkor kiderült, hogy nincs hol elhelyezni. Külön megemlítem Kőrössy József és Toldy László könyvtárszervezői munkásságát, akik jelentősen hozzájárultak a századforduló idején megszervezett nyilvános könyvtár létesítéséhez, bár koncepcionális kérdésekben nem értettek egyet. Mindketten könyvtárat akartak, de másként, más módon. Végül a városi közgyűlés 1903-ban döntött arról, hogy önálló épületben helyezik el a könyvtárat, és a kor előremutató példáit követve nyilvánossá teszik. A korabeli források szerint különösebb ceremónia nélkül nyitotta meg kapuját a könyvtár 1904. október 15-én. Érdekesség, hogy egyik munkatársa, Gárdonyi Albert levélben értesítette kollégáját, Szabó Ervint, aki külföldön volt, hogy működik a bibliotéka. Ketten: ő, aki tíz évvel később már a levéltárat vezette és Szabó Ervin voltak akkor a könyvtárosok.

Szabó Ervin felkészültsége, szakmai elkötelezettsége, nemzetközi tapasztalatai révén meghatározó munkatársa lesz az intézménynek. 1910-ben megírja dolgozatát a korszerű könyvtárról, ismertette az angolszász modellt, a „public library” koncepcióját.

Bárczy István polgármester, aki szociális érzékenységgel kiemelkedett hasonló tisztségviselő társainak sorából, megértette és támogatta Szabó Ervin törekvéseit. Rövid idő elteltével, 1912-től már Szabó Ervin az intézmény igazgatója. Munkásságának áttekintésére kevés az idő. Témánk szempontjából azonban két adalékkal szolgállok. Az egyik, hogy szakmai felkészültsége, széles körű kitekintése lehetővé tette, hogy a kultúrát átfogóan értelmezze. Az általa elképzelt közművelődési palotában éppúgy helyet kapott volna a múzeum, mint a könyvtár. A szegényebb rétegek művelődéséhez kialakította a város különböző pontjain a fiókkönyvtárak rendszerét, amely ma is

működik. Bárczyval egyetértésben pályázatot hirdettek új kulturális palota tervezésére. Lajtha Béla, a kor elismert építésze több helyszínre készítette el Szabó Ervin szakmai koncepciója alapján az új könyvtár tervét. Az első világháború azonban nem tette lehetővé az építkezést.

A másik, hogy kidolgozta és 1912-ben nyilvánosságra hozta, hogy a könyvtárosnak naponta, hetente, havonta, évente milyen feladatokat kell elvégeznie. Ez ma is figyelemre méltó és tanulmányozandó! Munkásságának minősítését a kortársak közül Móra Ferenc fogalmazta meg plasztikusan halálhírére, a könyvtárnak írt levelében.

*A Fővárosi Könyvtár Tekintetes Igazgatóságának
Tekintetes Igazgatóság,*

*Szabó Ervin halála talán nagyobb vesztesége a holnapi Magyarországnak,
mint a mainak, de az érte való gyász egészen a mienk, s abból igaz
fájdalommal vesszük ki a részünket mi is, akik szerte a vidéken vagyunk
névtelen és kicsi, de hűséges és hívő kubikosai annak a kultúrának, amelynek
ő építőmestere volt.*

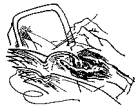
A Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum nevében:

Szeged, 1918. X. 2.

*Móra Ferenc
Igazgató*

A könyvtár működésének körülményei egyre lehetetlenebbé váltak az egykori iskolaépületben. Új könyvtár építésére nem volt mód és főleg pénz. 1927-ben a város vezetése megvásárolta a Baross utca és a Reviczky utca találkozásánál lévő Wenckheim-palota épületét. A neobarokk palota eredeti állapotában nem volt alkalmas könyvtárnak, ezért négyéves munkával átépítették. Bútorzatát mind a mai napig használjuk. 1931 áprilisában nyitotta meg kapuját a város könyvtárpalotája. Hét évtizeden át kisebb átalakításokkal szolgált a város lakosságát. 1945 után több terv készült a korszerű nagyvárosi könyvtár építésére, de ezek egyike sem valósulhatott meg.

Az elmúlt évtizedekre egyszerre volt jellemző a mennyiségi fejlesztés és a folyamatos útkeresés. A hálózati tagkönyvtárak számának látványos emelkedése a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján érte el a csúcst 118 könyvtári egy-

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

séggel, ám ezek döntő hányada inkább kölcsönzőhely volt, semmint valódi könyvtár. Új kezdeményezésként szólhatunk a mobil könyvtári szolgáltatásról. Ilyen volt a '60-as évek közepéig a villamoskönyvtár, majd később a bibliobusz vagy az állatkerti kölcsönző működtetése. Mindeközben változó hatékonyság jellemezte a dokumentumforgalmat. A foglalkoztatott dolgozók száma a hetvenes években elérte a 900 főt. A hatvanas éveket követő évtizedekre jellemző az új könyvtárak építése, új szolgáltatások bevezetése, a szabadpolcos rendszer kiszélesítése, a különböző olvasómozgalmak szervezése. Az olvasói létszám a '70-es évek közepén érte el a 209 ezres létszámot. Ha a statisztikát vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy 2003-ban a tagkönyvtárak száma 61, a beiratkozott olvasók száma pedig 208 446 fő.

A rendszerváltozás nehéz helyzetbe hozta a kulturális területet, így a könyvtárakat is. Az anyagi lehetőségek csökkenése, az épületek állapota, az egzisztenciális gondok, a szakmai útkeresés kényszerhelyzeteket teremtett.

A '90-es évek elején az önkormányzatiság új perspektívát nyitott a fenntartó tulajdonosi szemléletének erősödésével. Sor került a könyvszakma és a könyvtári rendszer átvilágítására. Fordulatot jelentett a kulturális alaptörvény keretében a könyvtári törvény megalkotása 1997-ben, majd az ezt követő kormány- és miniszteri rendeletek.

A kilencvenes évek közepére a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban is több új kezdeményezés valósult meg. Ennek egyik első állomása a könyvtár szakmai átvilágítása volt hazai és nemzetközi szakemberek részvételével. A vizsgálat következményeként megszüntették a 22 kerületi főkönyvtár rendszerét, és bevezették a hat régiós igazgatási–szakmai modellt. Megkezdődött a számítógépesítés, az új típusú dokumentumok kölcsönzése, a családi könyvtár modelljének bevezetése és a közönségkapcsolatok új módozatainak alkalmazása.

Változások

Mi volt a kiindulópont? Mindenekelőtt szembe kellett nézni a helyzettel, hogy Budapest közkönyvtári ellátása a kilencvenes évekre korszerűtlenné vált, és szolgáltatási kínálatában beszűkült. A Központi Könyvtár kinötte a helyszínt, a palotaépület leromlott állapota alkalmatlanná tette az alapszol-

gáltatások ellátására. A zsúfoltság ellenére még így is mindig a legkedveltebb bibliotékák egyike volt a fővárosban. A kerületekben működő tagkönyvtárak elaprózott egységei, az esetlegesen telepített hálózat korszerűtlenné vált azzal együtt, hogy néhány nagyobb könyvtár építésére került sor az utóbbi három évtizedben. Hiányzott a szakmai váltás programjának a feltételrendszere. Hiányzott az átfogó, a könyvtár egészét érintő stratégia. Tovább nehezítette a helyzetet a pénzügyi források hiánya, valamint a szemléleti problémák. A kilencvenes évtized első felére a fenti gondok voltak jellemzők. Áttörést jelentett az 1996-ban megépült Szolgáltatóház, 1998-ban pedig a Pálffy-palota felújítása, ahol méltó helyett kapott a Zenei Gyűjtemény és a Gazdasági–műszaki Igazgatóság.

1997-ben a Fővárosi Önkormányzat döntött a Központi Könyvtár bővítéséről és rekonstrukciójáról. Ehhez címzett támogatást pályázott meg, amelyet 1998 februárjában a Magyar Országgyűlés megszavazott. A projekt előkészítésében jelentős szerepet vállalt Kiss Jenő főigazgató és Deák Sándor gazdasági igazgató. 1997–1998-ban a könyvtár Papp István főigazgató-helyettes vezetésével kidolgozta a megvalósítás szakmai programját. A tervezőmunkát Hegedűs Péter építész végezte, belsőépítészek Hefkó Mihály és Jakab Csaba voltak. A palota restaurálási munkálatait Nagy Gábor László főrestaurátor vezette. A fő kivitelező a Magyar Építő Rt. (1998–1999), a MASZER Rt. (1999–2001) és a Középület Rt. (2000–2001) voltak. A kulturális területen példa nélküli volt – és mindmáig egyedüli –, hogy a beruházás és lebonyolítás feladatait a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vállalata magára. A menedzsmentet Fodor Péter főigazgató, Sóron László főigazgató-helyettes, Deák Sándor gazdasági igazgató és Pauza István főmérnök alkotta. A beruházás nettó 3 milliárd forintba került, melynek 80 százalékát a magyar állam, 20 százalékát a Fővárosi Önkormányzat biztosította. A projekt három és fél hónappal a tervezett határidő előtt, az eredeti pénzügyi keretben valósult meg. Az építkezés 1998 és 2001 között történt, így már lehetővé vált az új könyvtári technológia bevezetése, új működési rendszer kialakítása, új szolgáltatási struktúra létrehozása. Ezek a tényezők jelentették a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakmai megújulásnak alapjait.

A Központi Könyvtár tereivel és szolgáltatásaival megfelel a korszerű szakmai követelményeknek és a növekvő olvasói, használói igényeknek. A szol-

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

gáltatások közül biztosítja a könyv, a folyóirat, a CD, a CD-ROM, a DVD, a videó és a kotta kölcsönzését. Előjegyzési és hosszabbítási rendszere ma már az interneten is elérhető. Lehetőség van a helybenolvasásra, a kutatásra. A tájékoztatás, az egy-egy témában történő irodalomkutatás feltételei ugyancsak adottak. Elektronikus katalógusa van, és bevezettük a gépi kölcsönzést is.

Olyan terek kialakítására nyílt lehetőség, amelyre a korábbiakban helyhiány miatt nem volt mód. Ilyen a médiatár, a böngészde, a gyerekkönyvtár, az euroatlanti integrációs gyűjtemény, a British Council-pont, az internetterem. Az olvasói terek mozgáskorlátozottak számára is könnyen megközelíthetőek.

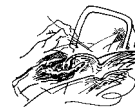
A Központi Könyvtár 2001-es teljes átadását követően nyílt lehetőség arra, hogy az intézmény újragondolja a fővárosi könyvtári ellátását. Ennek egyik első lépcsője volt a régiók összevonása, a négy régió kialakítása, a Központi Könyvtár környékén lévő könyvtárak integrálása. 2001-ben a hálózati tagkönyvtárak állapotának teljes körű felmérését végeztük el. Ennek alapján elkészítettük 2002-ben a könyvtári stratégiát, amelyet a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága 2002 májusában fogadott el.

A fejlesztési elképzelések alapvető szempontjai a következők: paradigma- és technológiaváltás, szolgáltatásbővítés, területi lefedettség, minőségi szolgáltatás. Ennek megfelelően figyelembe vettük azt az olvasói, használói elvárást, amelyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár látogatói az alábbiakban foglaltak össze:

A szolgáltatásokhoz való hozzájutás gyorsan és hitelesen történjen, időben és térben koordinált legyen, megfelelő tájékozási lehetősége legyen az olvasónak, és a szakemberek megfelelő tájékoztatást adjanak.

A cél az, hogy az olvasó, a könyvtárhasználó kiszolgálása személyesen és virtuálisan egyaránt megfeleljen a minőségi követelményeknek, és mindehhez járuljon hozzá intézményeink kulturált környezete.

A fentieknek megfelelően a nagyvárosi könyvtári ellátást az alábbiak szerint végezzük: a területi, szolgáltatási és minőség elv bevezetése, a többfunkciós

könyvtár szerepkörének erősítése, a gyűjteményfejlesztés újragondolása, működési területükön könyvtáraink kulturális központ szerepének erősítése, hatékony személyzet jelenlétének biztosítása a képzési és átképzési program újragondolásával azért, hogy használó- és olvasóbarát könyvtárak várják a budapestieket.

Mindehhez szükség van a stratégiai terv folyamatos megújítására, új kommunikációs rendszer kiépítésére az olvasóval, a használóval, a fenntartóval és a médiával. A közönségkapcsolatok megújításában jelentős szerepet tulajdonítunk a marketing stratégiának, az arculatváltásnak, új logó(k) tervezésének, a médiakapcsolat és a PR-munka megújításának.

A Corvina rendszer bevezetésével és az egész könyvtári hálózatra történő kiterjesztésével mód nyílt az egységes könyvtári rendszer működtetésére. Mindezt a korábbi adatbázisok továbbfejlesztésével, a teljes gépi katalógussal (2,7 millió rekord), a gépi kölcsönzés bevezetésével, valamint az internet szolgáltatás teljes körűvé tételével valósítunk meg.

A könyvtár jelentős szerepet vállalt az ODR-ben, a MOKKA-ban, VOCAL-ban; OPAC rendszerével, megújult weblapjával teljesíti a virtuális könyvtár alapkövetelményeit.

Szakgyűjteményeivel (szociológia, Budapest, zenei) továbbra is meghatározó feladatot lát el.

Jelentős fordulatot hozott 2002-től a tagkönyvtárak rekonstrukciós programja, amelynek pénzügyi forrásait a Fővárosi Önkormányzat, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár saját költségvetése, a kerületi önkormányzat támogatása, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Informatikai és Hírközlési Minisztérium pályázati forrásai biztosították.

A rekonstrukció részeként sor került:

új tagkönyvtár építésére

2003-ban: XX. kerület, Bíró Mihály út,

2004-ben: XVII. Kerület, Péceli út;

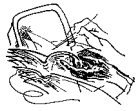
tagkönyvtárak rekonstrukciója folyt

2002-ben: XVIII. kerület, Nagykörösi út; IV. kerület, Lóverseny tér;

VIII. kerület, Kálvária tér; XI. kerület, Nagyszeben tér;

2003-ban: XXII. kerület, Nagytétényi út; II. kerület, Hűvösvölgyi út;

XVIII. kerület, Thököly út; V. kerület, Vadász utca;

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

2004-ben: XVI. kerület, Rákosi út; VII. kerület, Rottenbiller utca; XIII. kerület, Tátra utca; XX. kerület, Pacsirta út; XIV. kerület, Uzsoki út; kisebb átalakítások történtek
2002-ben: III. kerület, Fő tér, 2003-ban: VII. kerület, Kertész utca;
2004-ben: XVIII. kerület, Csontváry utca.

Kapcsolatrendszerünkben meghatározó a fenntartóval való szoros kapcsolat, jó az együttműködés a kerületi önkormányzatokkal, az érintett minisztériumokkal, szakmai szervezetekkel és a fővárosban működő kulturális intézményekkel, a külföldön működő kulturális intézetekkel, a civil szervezetekkel. Tapasztalatunk alapján a korszerű könyvtárnak meg kell felelnie a könyvtárhasználók igényeinek. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ennek úgy tud folyamatosan megfelelni, hogy nyitott az új informatikai eszközökre és rendszerekre, ugyanakkor őrzi a tradicionális könyvtár értékeit, tudásközpontú információs központ.

Könyvtárunk ma már virtuális és digitális könyvtár, de mindenekelőtt szolgáltató könyvtár, emellett intézményeink közösségi találkozópontra jelentenek, hiszen így tudják legjobban betölteni kultúráközvetítő szerepüket.

Tapasztalataink arra intenek bennünket, hogy ne elégedjünk meg az eddigi eredményeinkkel, hanem folyamatosan és következetesen érvényesítsük az intézmény érdekeit éppen azért, hogy a főváros lakói nap mint nap egyre korszerűbb és nélkülözhetetlenebb intézményként tartsák számon a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat. Ezek olyan követelmények, amelyek alapján megfogalmazható a jövő könyvtárának kritériumrendszere. Ennek az elvárásnak csak megújuló szakmai programmal, megújuló szakemberekkel és megújuló intézményrendszerrel lehet megfelelni.